

Kuohuvia tunteita ja paperille kirjattuja kokemuksia – päiväkirjat tutkimuskohteina

**Arvio teoksesta Leskelä-Kärki, Maarit, Karoliina Sjö ja Liisa Lalu (toim.).
Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen.
Tampere: Vastapaino. 2020. 351 s. ISBN 978-951-768-772-0.**

Piia Einonen

”Olit silloin niin nuori ettet ymmärtänyt, kuinka paljon myöhemmin unohtaisit – ja liian lukkiutunut nykyhetkeen oivaltaaksesi, että ihminen jolle kirjoitit olit sinä itse, tulevaisuudessa.” (s. 322). Monella tapaa teoksen *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* loppuluvussa lainattu, huomattavasti tätä laajempi sitaatti kirjailija Paul Austerin omaelämäkerrallisesta teoksesta kiteyttää niitä ajatuksia, joiden ympärillä Turun yliopiston tutkijoiden FT, dosentti ja kulttuurihistorian yliopistonlehtori Maarit Leskelä-Kärjen, FM, kulttuurihistorian väitöskirjatutkija Karoliina Sjön ja FM, kulttuurihistorian väitöskirjatutkija Liisa Lalun toimittama teos liikkuu. Teos lähestyy päiväkirjoja ja omaelämäkerrallista kirjoittamista erilaisten lähdeaineistojen, metodologian ja eettisten kysymysten näkökulmasta, ja tarjoaa runsaasti tietoa päiväkirjoista sekä niiden tutkimisesta niin historiantutkijoille ja -opiskelijoille kuin muillekin menneisyydestä kiinnostuneille lukijoille – se kysyy, kenelle kirjoitettiin, miten ja miksi.

Esipuheessaan toimittajat määrittelevät pyrkimyksekseen nähdä päiväkirjan kirjoittaminen laajassa historiallisessa kontekstissa. Esillä onkin ajallisesti ja maantieteellisesti virkistävän laaja kattaus erilaisia päiväkirjoja; kohdeyleisön ja saatavilla olevat lähdeaineistot huomioiden painopiste on luontevasti Suomessa, mutta myös Ruotsi, Ranska, Alankomaat, Englanti ja Yhdysvallat ovat edustettuina. Ulottuupa katse aina antiikin Roomaan ja matkapäiväkirjojen kautta Japaniin sekä Brasiliaan saakka. Ilahduttavaa on, että ajallinen jänne puolestaan kattaa ajanjakson 1500-luvun lopulta saakka ja erityisesti 1800-luvun tutkimus on vahvasti edustettuna 1900-luvun rinnalla.

Teoksen kirjoittajat ovat monella tapaa ansioituneita tutkijoita, joista osa on jo akateemisella uralla meritoituneita, osa taas uransa alkupuolella. He tulevat historian-, kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kentältä, joten jo lähtökohtaisesti teos tarjoaa moniäänisen ja -menetelmällisen näkökulman päiväkirjoihin ja niiden tutkimiseen.

Omaehtoainen kokemus aineistoista näkyy syvässä ymmärryksessä päiväkirjoja ja niiden tutkimista kohtaan. Kiinnostavasti kirjoittajat myös kertovat kirjoittajaesittelyn yhteydessä omasta suhteestaan päiväkirjojen kirjoittamiseen, mikä jo osaltaan avaa niiden luonnetta henkilöhistoriallisena lähteenä. Itsekin lähestyin teosta jossakin määrin historiallisia päiväkirjoja tuntevana tutkijana, mutta myös 13-vuotiaasta saakka epäsäännöllisen säännöllisesti päiväkirjaa pitäneenä kirjoittajana.

Päiväkirjaa voidaan genrenä luonnehtia egodokumentiksi (s. 31). Egodokumenteilla tarkoitetaan historiallisia lähteitä, joissa henkilö kertoo itse ja omin sanoin elämästään ja ajatuksistaan, eli siihen sisältyvät erityisesti omaelämäkerrat, muistelmat, muistikirjat ja kirjeenvaihto. Tutkimuksellisesti egodokumenteihin liitetään vahvasti myös ajatus uudenlaisen lähdeaineiston käyttämisestä ja pyrkimyksenä on ennen kaikkea tutkia aikaisemmin historian tutkimuksen marginaaleihin jääneiden ryhmien yksityistä elämäntilaa ja ajattelutapoja. [1] *Päiväkirjojen jäljillä* -teoksessa pohditaankin monin paikoin ansiokkaasti erityisesti päiväkirjojen ja muiden omaelämäkerrallisten tekstien eroja, sillä erityisesti aikaisemmillä vuosisadoilla tekstityyppien ero saattoi olla häilyvä. Päiväkirjalle on tunnusomaista päivääminen, kronologia ja minä-muotoinen kirjaaminen, sekä koettujen ja tai muuten elämää koskettaneiden seikkojen merkitseminen muistiin – usein tunteiden ja ajatusten värityksinä (s. 12). Käsitteenä ”päiväkirja” nykyisellä tavalla käsitettynä tekstityyppinä on kuitenkin suomen kielessä myöhäistä perua, eikä se ollut vielä 1800-luvunkaan kuluessa vakiintunut täysin käyttöön (s. 121–122). Kenties erikoisin teoksessa esitellyistä päiväkirjateksteistä on Ulla Ijäksen käyttämä, salanimellä 1800-luvun alkuvuosikymmenillä kirjoitettu ”muistelmapäiväkirja”, jossa päiväkirjan muotoon kootut muistelmat sisältävät fiktiivisiä elementtejä ja oletettavasti sanoma- tai aikakauslehdistä lainattuja otteita (s. 105–120).

Johdatusta päiväkirjoihin

Päiväkirjojen jäljillä -teos koostuu johdattelevan alkuosion jälkeen neljästä varsinaisesta teemoitellusta osasta, joiden alle artikkelit on jaoteltu. Osiot on nimetty *Traditiot ja päiväkirjan muuttuva luonne*, *Sairaudesta ja itsestä kirjoittamisen muodot ja merkitykset*, *Henkilökohtaisen ja julkisen risteymiä* ja *Kirjoitetut aistit, tilat ja tunteet*. Lopussa on vielä lyhyt ja kokoava loppuluku. Jäsennys on toimiva ja rakenteistaa tekstiä hyvin, vaikkakaan pelkästään sisällysluetteloa katsomalla se ei vielä aukea. Olisikin ollut lukijaystävällinen ratkaisu avata teemoittelun perusteita myös johdattelevassa *Päiväkirja, minuus ja historia* -luvussa (termillä johdanto viitataan juuri kyseiseen lukuun myöhemmin tekstissä). Siellä esitellään artikkelit, mutta paikoin esittelyt jäävät hiukan irrallisiksi. Erityisesti opiskelijoita ja tutkijoita olisi palvellut vielä hiukan syvemmälle metodologiaan sukeltava johdantoluku. Nytkin päiväkirjoja esitellään ajallisesti ja alueellisesti kattavasti historiallisena lähteenä ja tutkimuksellisia lähtökohtia tuodaan esiin, mutta erityisesti olennaisia lähdekriittisiä seikkoja olisi voinut nostaa vielä enemmän esiin yleisellä tasolla. Tällaisina seikkoina voisi mainita esimerkiksi kenelle kirjoitettiin ja miten se vaikutti tekstiin, tai miten päiväkirjan mahdollinen editointi julkaisuvaiheessa tulisi huomioida. Lähdekritiikkiin palataan yksityiskohtaisemmin artikkeleissa, mutta niihin olisi voinut johdatella lukijaa johdannosta lähtien. Vielä laajempi johdanto olisi ollut perusteltu ratkaisu myös sen vuoksi, että koska kyseessä on artikkelikokoelma, osa lukijoista poimii luettavaksi vain

heitä itseään kiinnostavat teemat. Johdanto olisi tällöin palvellut paremmin tällaisia satunnaisempia lukijoita. Nytkin toki johdanto täyttää tehtävänsä esitellä päiväkirjojen kirjoittamisen ja niiden tutkimisen historiaa (s. 13).

Johdannossa olisi voinut lisäksi analysoida hiukan laajemmin sitä, kenen ääni päiväkirjoissa kulloinkin kuuluu, sillä pitkään päiväkirja oli aatelismiesten hallitsema genre, joka tavoittaa lähinnä vain heidän elämäkokemuksensa. [2] Suhteessa tähän historialliseen perspektiiviin naiset saavat teoksessa melko korostuneen aseman, sillä heidän päiväkirjojaan on aineistossa enemmistö. Sisällöllisesti se ei häiritse, sillä yleisesti ottaen mukana on hyvin monenlaisia ja monenlaisten kirjoittajien tuottamia aineistoja eri aikakausilta. Sen sijaan johdannossa pistää silmiin esiin nostettu tulkinta Juho Kusti Paasikiven ja naispolitiikko Martta Salmela-Järvisen päiväkirjojen vertailusta, jossa henkilökohtaiseen elämänpiiriin kuuluvien seikkojen nähdään nousevan esiin nimenomaan naispolitiikon päiväkirjassa. Ilman tarkempaa analyysia kirjoittajien motiiveista ja päämääristä tällaisia tulkintoja on uskaliaasta toistaa, sillä Paasikiven on tulkittu kirjanneen asioita muistiin nimenomaan muistelmiaan varten, mikä myös samaisella sivulla todetaan (s. 25). Lisäksi on huomattava, että kyse on vain kahdesta päiväkirjasta – millaiseksi kuva muotoutuisi, jos vastaavia aineistoja analysoidaisiin kattavasti ja systemaattisesti?

Päiväkirjat voivat toki toisinaan osoittautua tärkeiksi tapahtuneen todentamisessa (s. 25), mutta lähtökohtaisesti niistä ei voi tutkia tapahtumahistoriaa, vaan korkeintaan suodattunutta, valikoitunutta ja subjektiivisuudessaan väritynyttä kuvausta koetusta tapahtumasta. Sama pätee toki lähes kaikkiin kirjallisiin lähdeaineistoihin, mutta korostuu henkilökohtaisten aineistojen kohdalla. Päiväkirjoihin valikoitiin asioita, niitä kirjoitettiin toisinaan vasta jälkikäteen ja tekstejä muokattiin. Esimerkiksi talonpoikaistaustainen ja Turun Akatemiassa opiskellut kirkonmies Petrus Magni Gyllenius oli eräs varhaisimmista Suomessakin 1600-luvulla vaikuttaneista päiväkirjankirjoittajista, joka kirjoitti päiväkirjaansa ikään kuin kehityskertomuksena elämästään aina syntymästään lähtien. Lisäksi hän kirjasi kronikkamaisesti tietoja suvustaan ja perheestään päiväkirjan alkuun, sekä erityisesti tietoja matkustamisesta ja säästä. (Gyllenius & Hausen 1882.) Myös 1600-luvulla kirjoittaneen Johan Rosenhanen päiväkirjassa nämä teemat saavat korostuneen keskeisen roolin hänen matkatessaan Viipurin maaherran roolissa ympäri itäistä Suomea (Rosenhane & Jansson 1995). Vaikka varsinaiset matkapäiväkirjat yleistyivät vasta matkustamisen lisääntyessä (s. 21), kulkemisen vaikeus ja sääolosuhteiden keskeisyys toimeentulossa heijastuivat lukuisiin päiväkirjoihin, mikä tulee teoksen artikkeleissakin mainiosti esiin. Samalla tavalla kietoutuivat yhteen viranhoito ja yksityiselämä, ja olisikin ollut kiinnostavaa tietää, kirjasiko kreivi ja valtaneuvos Axel von Fersen journaaleihinsa tietoja myös yksityiselämästään (s. 73)?

Moniulotteinen ja kunnioittava katsaus päiväkirjagenreen

Artikkelit etenevät sujuvasti teemasta ja aineistosta toiseen, ja niissä analysoidaan päiväkirjoja perusteellisesti ja perustellusti. Huolelliset ristiviittaukset johdattelevat lukijaa muiden artikkeleiden pariin ja tutkimuskohteita kunnioittaen kirjoitetut tekstit ovat jopa koskettavia käsitellessään kuolemaa lähestyvien ihmisten päiväkirjoja. Samalla kuin artikkeleissa piirretään kuvaa päiväkirjagenren kehityksestä, ne samalla

avaavat aikalaisten arkea tavalla, johon harvat lähdeaineistot pystyvät. Päiväkirjat tarjoavat kurkistusaukon jokapäiväiseen elämään, perhesuhteisiin ja muihin verkostoihin, kokemuksellisuuteen, tunteisiin, identiteettityöhön ja vastaaviin inhimillisen elämän ulottuvuuksiin, joita muutoin on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta tavoittaa. Kuva päiväkirjoista jää moniulotteiseksi, sillä henkilöhistoriallisina lähteinä ne ovat juuri niin monitahoisia kuin kirjoittajansakin, ja tämän näkökulman teos välittää oivallisesti.

Useissa artikkeleissa pohditaan myös itse kirjoitusprosessin merkitystä ja esimerkiksi Karoliina Sjö pohtii ansiokkaasti sitä, miten kirjoittaminen saattoi vahvistaa kokemuksia ja tunteita. Hänen mukaansa päiväkirjan kirjoittaja mahdollisesti kirjoitti ”itseään yhä sairaammaksi” (s. 149). Eri kirjoittajille päiväkirjalla ja sen kirjoittamisella oli oma merkityksensä ja läpi teoksen tätä problematiikkaa avataan ansiokkaasti.

Kiinnostava ja tuore näkökulma päiväkirjoihin on materiaalisuus, jota lähes kaikissa artikkeleissa pohditaan. Teos on jo itsessään materiaalisena kirjana ulkoasultaan houkutteleva ja lukemaan kutsuva. Konkreettinen päiväkirjamateriaali puolestaan – silloin kun alkuperäinen päiväkirja on mahdollista saada käsiin – kertoo kirjoittajasta ja hänen asemastaan, mutta myös hänen persoonallisesta tavastaan käyttää ja täyttää sivuja. Tästä näkövinkkelistä olisi ollut kiinnostavaa tietää, mitä vahataululappusilla (s. 41) tarkoitetaan ja lukea vielä kattavammin kuvauksia päiväkirjoista fyysisinä esineinä, niiden laajuudesta, ulkomuodosta ja materiaalista. Materiaalisuuden pohtimista tukevat lukuisat kuvat aineistoista. Valitettavasti kuitenkin kuvien laatu ei aina ole paras mahdollinen. Ida Degertin kuvan (s. 132, tekstissä sukunimi on kuitenkin muodossa Digert) relevanssi jää lisäksi hiukan ilmaan, mutta olisi korjaantunut laajemmalla kuvatekstillä.

Kokonaisuudessaan teos on historiantutkijan näkökulmasta ansiokas lisä vallankin historiantutkimuksen menetelmäkirjallisuuteen, ja epäilemättä se tarjoaa punnittua tutkimustietoa myös muille tieteenaloille. Vaikka johdannossa olisikin tutkijan näkökulmasta voinut kertoa seikkaperäisemmin esimerkiksi kirjoittajien valintojen vaikutuksista päiväkirjoihin, niiden toimittamisesta ja mahdollisesta sensuurista julkaisuvaiheessa, on teos kuitenkin kokonaisuudessaan kattava ja tärkeä. Suomessa ei ole juurikaan kirjoitettu päiväkirjatutkimuksesta kokoavasti, ja *Päiväkirjojen jäljillä* -teos onnistuukin tehtävässään, eli analysoimaan monipuolisesti päiväkirjoja ajallisessa kontekstissaan ja piirtämään laajan kaaren omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kehityksestä. Se antaa menetelmällisiä eväitä aineistojen käyttöön niin tutkijoille kuin opiskelijoille, ja onnistuu samalla olemaan hieno lukukokemus – epäilemättä myös niille lukijoille, joille päiväkirjat eivät ole tuttuja missään muodossa.

Teos nostaa lisäksi esiin vähän tunnettuja, mutta mittavia aineistoja, kuten senaattori Johan Winterin päiväkirja 1800-luvulta, ja ulottaa katseensa aina tälle vuosituhannelle saakka. Kirjoittajille tehdään oikeutta heidän aikalaistekstissään ja päiväkirjoja tulkitaan ja luetaan niin ajasta, henkilöhistoriasta kuin genrestäkin käsin. Osin teoksen luettavuutta lisää artikkeleiden napakka mitta. Toistoa ei juurikaan tule näkökulmien vaihtuessa, vaikka samoihin teemoihin tuki palataan eri artikkeleissa. Näin kaleidoskooppimaisesta kokonaisuudesta muotoutuu ehyt ja koherentti teos.

Piia Einonen on yliopistotutkija Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella. Hän on tutkinut erityisesti kaupunkihistoriaa 1500-luvulta 1800-luvulle, mutta käyttänyt tutkimuksissaan myös päiväkirja-aineistoa.

Viitteet

[1] Egodokumenteista ks. Kirsi Keravuoren lisensiaatintutkimus (2012), jossa hän määrittelee egodokumenttia erityisesti sivuilla 10–12.

[2] Eräs harvoja poikkeuksia tästä on Suomen historiassa talollinen Heikki Pukki, joka teki 1600-luvulla muistiinpanoja elämästään suomeksi. Hänen muistivihkonsa on luettavissa verkossa: Otteita Heikki Pukin muistivihkosta, *Kynällä Kyntäjät*, <https://kynallakyntajat.finlit.fi/dokumentit/katkelmia-heikki-yrj%C3%A4n%C3%A4npoika-pukin-muistivihosta>. [Haettu 31.12.2020]

Kirjallisuus

Einonen, Piia & Heli Valtonen (ilmestyy 2021). Päiväkirjat. Teoksessa *Vanhojen käsialojen lukuopas*, toim. Petteri Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen, Matti Roitto & Antti Rähä. Gaudeamus.

Gyllenius, P. M. & R. Hausen (1882). *Diarium Gyllenianum, eller, Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622–1667*. Helsingfors: J. Simelii Arfvingars tr. Digitaalisesti julkaistu näköispainos, <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/GylleniusP/titlar/DiariumGyllenianum/sida/i/faksimil>. [Haettu 31.12.2020]

Keravuori, Kirsi (2012). *Itseoppineet kirjoittajat, kirjeenvaihdon kulttuuri ja kirjeet egodokumentteina. Tutkimus Janssonin laivuri-perheen kirjeenvaihdosta 1860- ja 1870-luvulla*. Lisensiaatintutkimus. Turku: Turun yliopisto, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209127966>. [Haettu 31.12.2021]

Rosenhane, J. & Arne Jansson (1995). *Johan Rosenhanes dagbok 1652–1661*. Utgiven genom Arne Jansson. Stockholm: Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia.